

A POSZTMODERN EMBER ÉS AZ ÓSZÖVETSÉG VILÁGA

Simon Zsolt¹ – Vanderstein Noémi²

Ph.D. hallgatók: Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem, Zsidó Vallástudományi Doktori Iskola

¹adventista lelkész

²tanár

SUMMARY

The title of this publication is “The World of the Post-modern Man and the Old Testament”. Nowadays, it is not easy to live your life according to the teachings of the Old Testament, and to take the challenges of the post-modern world at the same time. Our aim is to introduce the aspects of the Biblical issues and the academic perspectives of the topic, too. We intend to show the process of becoming a Subject from the individual as the starting point. It is necessary to see that culture plays an important role in people’s lives, culture that we are born into. This culture is the basis for both of the human beings’ religion-beliefs and their opinion about the crucial steps of the world.

1. BEVEZETÉS

Miközben egyetemünkön továbbra is büszkén járnak-kelekednek azok az „öslények”, akik nem tudják, hogy az értelemben vetett vakhit kora lejárt, kint a világban már más szelek fújnak (McGrath A. 1997). Az egyik hitrendszer épp olyan joggal számíthat meghallgatásra, mint a másik. De van ennek hátránya is. Minden hitrendszert egyformán elfogadottnak kell tartani. Bármilyen igaz lehet, ha számomra igaz.

A hitrendszereknek nem csupán a mindennapi ember szintjén kell megküzdniük az elfogadással, hanem a tudományosságban is. Akadémiai szinteken ez a küzdelem sokkal nehezebb. A tudomány már nem mindenható megmondója a dolgoknak, hanem egyre inkább ki kell szolgáltatnia azt a társadalmat, amelyben él; válaszolnia kell azokra az újabb és újabb kérdésekre melyek napról napra felmerülnek, ha nem akar a fentebb említett öslénnyé válni, amit csodálni ugyan lehet, de alkalmazni nem. Nem kivétel ez alól a teológia sem.

A tudományosságnak erre az önmagával vívott versenyfutására kíván rámutatni ez a dolgozat. El lehet-e érkezni a ma társadalmához, van-e esély a találkozásra az emberért?

2. A POSZTMODERN TUDOMÁNYA

Az alábbiakban olvasható összefoglaló „A megigazulás tana és a posztmodernitás: impulzusok a nyilvános teológia számára” című tanulmány egy részletét képezi:

„Mit is jelent a posztmodern vagy posztmodernitás? Csak egy változásról szóló elgondolás lenne, netán a kulturális identitás tapasztalaton keresztüli megváltozását jelentené? Vagy egy másfajta szociális érzékenységre történő felhívás a megváltozott szociális körülmények között? Bármelyik irányultságot vagy jelentést is vesszük figyelembe, azzal a bizonytalansággal együtt, amit a fogalom magában rejt, egyértelmű, hogy ez a jelenség kétséget kizáróan megtapasztalható a legtöbb társadalom vagy közösség életében. Szinte pusztán tényként számolhatunk azzal, hogy a posztmodern eszme egyre inkább meghatározó tényezővé vált Közép-Kelet Európában is. A változás kulcsszavaként mutatkozva minden ízében próbálja átszöni az ember életét. Jelen van gondolkodásban, cselekvésben és értékelésben egyaránt. Nem csupán a társadalom egy részére vonatkozik, vagy éppen annak egyfajta értelmezésére, hanem átfogó változást igényel. Nem egyszerűen az emberi élethelyzet körülményeinek a megváltozását követeli, hanem annak értelmezését is feladatának tartja, ami szintén változásnak van kitéve. A posztmodern gondolkodásnak ezen a területen van legnagyobb szerepe.

A posztmodern elképzelések nem csak a kis közösségek szintjén láttak és látnak napvilágot, hanem az egész társadalom életét befolyásolják. Amint az így felmerülő kérdéseket próbáljuk megválaszolni, és megragadni a posztmodern értelmét, elkerülhetetlen az egyén és a társadalom életének befolyásolására törekvő modernitás, valamint a posztmodernitás közötti különbségek felvázolása. A modernitás fogalmát történeti kontextusba ágyazva először Hegel használja. Visszatekintve a XVII. századra látjuk a modernitás kiindulópontját, és egyben világossá is válik, hogy ez az a pillanat, amikor a szekuláris és a vallásos mind az egyéni, mind pedig a közösségi élet értelmezésének vonatkozásában kezd eltávolodni egymástól. Ez egyben azt is jelenti, hogy az emberi élet kifejeződésében a vallásos elképzelések egyre kevesebb szerepet kezdenek játszani. Így a szekuláris és vallásos közötti különbségtétel létjogosultsága, amely befolyásolja a közgondolkodást per definitionem, ettől a ponttól kezdve áll fenn. A racionalitás (ratio) mint olyan, egyre inkább a figyelem középpontjába kerülve nagyobb hangsúlyt kap mind az emberek életében, mind a közállapotok értékelésében. Ezzel egy időben kerül előtérbe a magát környezetétől függetleníteni képes személy. Mindez azonban korántsem jelenti azt, hogy a vallásos elképzelések ne lennének hatással a társadalom és az egyén életére. Európa rendkívül gazdag XVII-XVIII. századi története sok példával szolgál ennek bizonyítására (példaként említhetjük Közép-Kelet Európa területén a vallási szabadság elnyerésére irányuló törekvéseket). Ezzel együtt a modernitás az élet sok területén eredményez kiugró fejlődést. Ebben a folyamatban az egyén környezete formálójaként jelenik meg, úgy mint aki képes a maga szüksége és igényei szerint alakítani az őt körülvevő világot. Ezzel alapvetően az egyéni és a közösségi identitás szerkesztésének folyamatát segíti elő. Mégis, a modernitásban az egyén részéről egyfajta igény jelenik meg a személyes identitás formálására, és ezáltal a társadalom, a közösség életének alakításában való részvételre is.

Napjainkban sokan szkeptikusak a tekintetben, hogy a személyes részvétel elengedhetetlen alapja a közösségi élet alakításának. Ezért tekintünk úgy a modernitásra, annak egybefogó, egyetemes eszméire, mintha idejük már lejárt volna, noha karaktereit gondolkodásunk még mindig tükrözi. A racionalitás elsőbbségét valló modern eszme a mai napig érezteti hatását (Kant, Hegel), amelyben a kérdés nem az, hogy megragadható-e valamiféle általános igazság, hanem az, hogy miként lehetséges ezen általános igazságoknak az elfogadtatása. Ez úgy is szemlélhető, mint napjaink elképzeléseinek kritikája abban a vonatkozásban, hogy ez a gondolkodás elutasítja azt a vélekedést, mely az emberi élethelyzet értelmezését a puszta egoizmus oldaláról közelíti meg. Bár nem talál visszhangra, mégis mindez a posztmodern kritikájának tekinthető. Így az egyén egyre inkább gyanakodva tekint a modernitás programjára azt állítva, hogy nem létezik semmi, amit „közös történetnek” nevezhetnénk. Jürgen Habermas szerint ez a gondolkodási folyamat már korábban, Nietzsche felbukkanásával megkezdődött, aki alapjaiban kérdőjelezte meg a racionalitás modern gondolatát.

Ennek következményeként szemlélhetjük a posztmodern paradigma XX. századi kifejlődését. E paradigma olyan gondolkodásmódot takar, melyben az egyén számára nem lényeges a társadalom, a közösség életének formálásában való részvétel. A gondolkodás alapját a nincs mit tennem azon kívül, ami az én személyes életemre vonatkozik-szándéka jelenti. Így természetesen nem a közös történet, hanem az egyén története élvez elsőbbséget. A következmény nem lehet más, minthogy a fogalmak és értelmezések, melyek a modernitás számára lényegesnek bizonyultak, értelmetlenné válnak. Ennek következtében az egyén elveszíti azt az érzékét, mely a társadalom életében való részvételre ösztönözné. Ebben a posztmodern látásmódban többé már nincs szükség az egyéni és a közösségi életet meghatározó általános érvényű igazságokra. Így, ami közös nem más lesz, mint az alapok, rendszerek és elképzelések érvényességének megkérdőjelezése, mely természetesen a vallásos gondolatokra is vonatkozik. Ennek következtében, a posztmodern azáltal, hogy a hangsúlyt a

személyes szintre helyezi és az általános igazságokat gyanakvással fogadja, olyan utat választ, mely csupán lokális megoldásokhoz vezet, figyelmen kívül hagyva a nagyobb összefüggéseket. Ezért is mondhatjuk, hogy a közép-kelet európai országok egy úgy nevezett 'post-world'-ben élnek. A 'post-world' olyan időszakot jelöl, amelyben az érezhető, hogy minden korábbi létező érték eltűnik, nyomában pedig mindent újra kell kezdeni." (A megigazulás tana, 2011)

Annak a teológiai gondolkodásnak, amelynek legjobb szándékunk szerint szeretnénk hangot adni, nem csupán az a célja, hogy e jelen állapotra reflektáljon, hanem hogy saját forrására támaszkodva a jelent leíró kérésekhez, vitákhoz a releváns megközelítés lehetőségét ajánlja. Éppen ezért az első fejezet célja annak rövid bemutatása, hogy a posztmodern eszme miként van jelen a mai gondolkodásban. A második fejezetben arra kívánunk rávilágítani, hogyan értelmezhető a posztmodern-posztmodernitás történetisége, gondolatrendszere. A harmadik fejezetben külön figyelmet szentelünk a posztmodern eszme teológiai gondolkodásába való beszűrődésének, melynek keretében egy olyan metodológiát mutatunk be, mely a posztmodern eszme elemeit alkalmazza a teológiai gondolkodásban felmerülő kérdések megválaszolására. A következő fejezetben a megigazulás tanát vizsgáljuk meg, mely meggyőződésünk szerint, a kapcsolatok helyreállításának hangsúlyozásával lehetséges forrása a 'nyilvános teológiának'. A tan történeti vizsgálata során olyan megoldásokat keresünk, amelynek a posztmodernnel szembeni álláspont kialakításában nyújtanak segítséget.

3. AZ EGYÉNTŐL A SZUBJEKTUMIG

A posztmodern világnézetben, a fenomenológia, Edmund Husserl filozófiai iskolája azt vizsgálja, az emberi létező hogyan ismeri meg a valóságot. A valóság megismerése egy folyamat, amely az egyén tudatában zajlik le. Husserl szerint, a tudatnak van egy belső központja, ahol absztrakció jön létre. Ezt transzcendentális egonak nevezik. Ez – a gondolkodás tevékenységével - különválasztja önmagát a valóság szintjétől (Husserl E. 1971).

A posztmodernizmus egyik kiemelkedő képviselője, Michel Foucault szerint, az emberi létezőt a szubjektummá válás folyamatában, kettő dolog befolyásolja életében: az ideológia és a hatalom. Az egyénnek tudás által van hatalma abban a kultúrában, amelybe beleszületik. A kultúra: az emberi létező számára legfontosabb közeg. Az Én a körülöttünk lévő kultúra által meghatározott. Azt is mondhatnánk, hogy kulturális kategóriák vannak körülöttünk és az emberi létező aláveti magát az ideológiának azért, hogy túlélje a kultúrát. Foucault továbbá úgy véli, hogy a multikulturalizmus irányító ereje hatást gyakorol a családokra és közösségekre egyaránt (Gordon C. 1981).

Louis Althusser úgy fogalmazza meg az egyén tulajdonságait, hogy a szubjektum nemcsak önmaga cselekedeteinek szerzője, hanem egy olyan emberi létező, aki a körülötte lévő szociális formációk előtt meghajol. A szubjektum a hatalom által jön létre (Belsey C. 1995).

Tanulmányában, Szigeti L. László azt írja, hogy „Az egyén egy sokoldalú kultúra-közötti társadalomban evickél a saját (magával hozott) kultúrája segítségével, de lehet úgy is, hogy maga is már egy hibrid, tehát nincs saját különálló eredeti kultúrája, hanem inkább a körülötte levő kultúrák eredőjében alakítja ki magának azt a kevert kultúrát, ami csakis az ő sajátja.” (Szigeti L. L. 2002)

J. W. Rogerson a kultúrának három szintjét különbözteti meg: 1) infrastruktúra (környezet); 2) struktúra (politikai rendszer); 3) szuperstruktúra (vallás). (Clements R. E. 1993) Fontos felhívni a figyelmet arra, hogy a kultúrák különböznek egymástól. Ezért is tartjuk nagyon lényegesnek Szigeti L. László gondolatát, amely szerint: „pusztán azért, mert valami szokatlan, a domináns, normatív értékrendtől eltér, már magában is értéket képviselhet.” (Szigeti L. L. 2002) Az ember csak akkor boldogulhat a világban, ha megtanulja

elfogadni, hogy létezik domináns és létezik másik is. Nem szabad elnyomni a másik szempontot, ki kell domborítani a másik véleményt is.

Sok esetben maga az egyén is harcol önmagával, amikor megpróbál jó döntést hozni, evickélni a kultúrák között és eldönteni, melyik bibliai olvasat a helyes egy-egy igeszakasz esetében. (Vanderstein N. 2009)

4. GONDOLATOK AZ ÓSZÖVETSÉGHEZ

Egyre több figyelem fordul a posztmodern és az irodalom kapcsolata felé. Nem kivétel ez alól az Ószövetség sem. A posztmodern felé fordulás középpontjában a modernitás filozófiai alapjainak válsága áll. Ez a válság elérte a tudományosság legmagasabb szintjeit is. Ez hatalmas kihívás a teológia számára, mely a bizalmon nyugszik, míg a posztmodern felé fordulás a gyanakvácson. Az elmúlt kétszáz évben a teológiának ez a bizalmi jellege is ellentmondásos volt.

Ez az ellentmondás a bizalmi jellegben Wellhausen elméletével került a tudományosságba, majd lassan a nagyobb nyilvánosság elé is. Az Ótestamentum történelmi hitelessége rengeteg vita tárgyát képezte, különösen a XIX. század óta, amikor Julius Wellhausen négy különböző szálát különített el a mózesi könyvekben (JEDP). A Wellhausen-iskola időben behatárolta a különböző szálak keletkezését és későbbi szerkesztésüket; kialakulásukat a X–V. századra tette. Mivel Mózes könyveit – Wellhausen szerint – jóval a benne leírt események megtörténte után állították össze, azok, akik elfogadják Wellhausen elméletét, az Ószövetség első öt könyvének elbeszélőit legendás vagy kitalált alakoknak tartják. A konzervatív Biblia-tudósok többsége azonban elutasította Wellhausen elméletét és az izraeli történelem ilyen negatív értékelését (Wikipedia, 2011).

Rendtorff felismerte a válság jeleit és kimondta, hogy a wellhauseni paradigma többé már nem érvényes, mint az ószövetségi exegézis előfeltétele, de jelenleg nincs más elfogadott koncepció. Rendtorff javaslata a módszertani pluralizmus (Bartholomew C. 1998).

Ez azt jelenti, hogy a forrásanyagok ugyanazok, de más megközelítésben kell nézni azokat. A paradigma változik. Azt gondoljuk, ez megváltozott már. De a terület nyitott. Sok új és gyümölcsöző megközelítés látható, ami vezet a ószövetségi tudományosságot a huszonegyedik században. Pillanatnyilag nincs új modell, és várhatóan a közeljövőben nem is várható olyan új paradigma, amelyet általánosan elfogadnának. Az új módszerek nem fogják eltüntetni a régi kérdéseket.

A módszertani pluralizmus nem könnyíti meg a helyzetet, csak egyszerűsíti.

Bruggermann ismeretelméleti elképzelése egészen más. I. Tudásunkat meghatározza annak a kontextusa, hogy kik vagyunk, milyen közösséghez tartozunk. Bruggermann szerint ezek mindig befolyásolják az Ószövetség értelmezését. II. A szövegösszefüggés meglehetősen lokális, ami lehetetlenné teszi valamiféle nagy igazság kimondását. III. A tudás természeténél fogva plurális. Rendtorff felvetette ugyan a harmadik kérdést, de nem foglalkozott az első kettővel.

Bruggermann a posztmodern elképzelés alapítója (Bartholomew C. 1998). Az Ószövetség olyan, mint egy dráma, amelyből egy új világot el lehet képzelni. A valóság már nem egy barátságatlan, fix, teológiai kategória, hanem egy folyamatos, alkotó feladat.

Hogyan gondolkodik a XXI. századi európai ember? (Dr. Hézsér G. 2005) Az ún. modernizmust a korlátlan technikai fejlődésbe vetett hit jellemezte, az azt követő szociokulturális formát, a posztmodernizmust az élménykeresés, az élmény-kínálatban való válogatás és a narcizmus jellemzi. Az egyéni választás alapja, hogy az adott dolog mennyi élményt ígér. Mivel az elemi materiális szükségletek általában biztosítottak, az egyén számára nem maga az élet a probléma, hanem az, hogyan lehet azt élvezni. Nem az élet értelmének, hanem az élvezetes élményhez jutásnak a kérdése kerül a középpontba. Mivel azonban az élmény hamar ellilán, újabbra és újabbra van szükség. Ez kiábrándultsághoz vezet.

A mai ember személyiségét a nárcizmus jellemzi. A mélypszichológiából származó koncepció szerint az önérték, az önmegvalósítás, az öntudat, a siker foglalkoztatja leginkább korunk emberét. Ezek viszont krízishelyzetekben, amikor „nemkívánatos” élmények dominálnak, nem tudnak eligazodást, életértelmet nyújtani.

Ilyen feltételek mellett a bűn és büntudat központi témájához kapcsolódó, az általános érvényesség igényével fellépő keresztyén tan nem éri el az embereket, mivel életének főtémája ezektől eltávolodott. A mai ember a bűnt tagadja, önmagát csak áldozatként éli meg.

„A keresztyén hit központi törekvése: az ember megszabadítása az életét megnyomorító kötelekektől és így az élet megújulásának (az 'újjászületésnek') a támogatása. Emberképét nem a teljesítmény, az elismeréstől való rabszolgai függőség és az élmények hajszolása határozza meg. A hit tradicionális tartalma tehát pontosan azt nyújtja, ami a posztmodern embernél hiányzik.” (Dr. Hézsér G. 2005)

Az Ige tehát gyógyít, felemel és megszabadít. A kérdés, hogy az Ige hirdetője nem válik-e akadályává, hogy a Szentlélek elvégezze gyógyító munkáját? Nézzünk néhány példát, először az Ige helytelen és helyes magyarázatára, majd az ige hirdetés stílusával kapcsolatban néhány akadályt jelentő stílust! (Fenyvesi P. P. 2011)

5. IGE MAGYARÁZATOK

1) **2Mózes 32. fejezet** → Ha moralizálunk, akkor arról beszélünk, hogy a pusztában vándorló és aranyborjút öntő nép bálványimádó volt, javíthatatlan bűnösök. Ha azonban úgy közelítjük meg, hogy a látható vezető hetekig tartó távolléte miatt elvesztették tájékozódásukat, és a halálos félelem miatt, utolsó lehetőségként aranyborjút készítettek maguknak, vagyis a motiváció kétségbeesett és félresikerült, de alaptendenciájában életet menteni akaró akció és nem „javíthatatlan, bűnös bálványozás példája”, akkor új lehetőségek nyílnak meg az eset jelenbe való átültetésére.

2) **Dániel 1. ↔ Nehémiás 1:11-2:8** → Moralizálás, amikor úgy mutatjuk be Dánielt, mint aki pusztán az életmódja miatt lett alkalmas az isteni feladatra. Ebben az esetben mit kezdünk Nehémiással, akinek, a király pohárnokaként munkaköre volt a borívás?!

Valójában, amikor Dániel úgy döntött, nem fertőzteti meg magát a király ételével, nem az ételek anyagáról volt szó, hanem magáról a babiloni rendszerről, kultúráról, hitről, stb. Azzal, hogy Babilon legyőzte Izraelt, a kor felfogása szerint a babiloni istenek legyőzték Jahvét. Dániel nemcsak hazáját veszítette el, amikor fogságra vitték, hanem a hitét is támadás érte. Hirtelen a nagy küzdelem színpadán találta magát. A fő üzenet, hogy amikor úgy néz ki, Isten veszített, sőt talán nincs is Isten, amikor a gonoszság győz és nincs értelme becsületesnek és hívőnek lenni, akkor a kisember erre hogyan reagál? Nem erről szól a mai életünk is?

6. ÖSSZEFOGLALÁS

Amennyiben az 'igazság' marad a tudományos gondolkodás egyetlen mértéke valószínűleg nem fog találkozni a ma emberével. Akkor megyünk a megfelelő irányba, ha az igazság nem csak igaz lesz, hanem hihető és élhető. Senki nem tudja, hogy a posztmodern meddig marad meghatározó, meddig lesz jelen kulturális tájképünkön. Megléte azonban figyelmeztet és foglalkoztat bennünket állandó készenlétre, nehogy a következő áramlat végzetesen meglepő legyen.

IRODALOMJEGYZÉK

„A megigazulás tana és a posztmodernitás: impulzusok a nyilvános teológia számára.”

<http://dea.unideb.hu/dea/bitstream/2437/80598/1/Doktori%20dolgozat%20magyar.pdf>

Letöltés ideje: 2011. augusztus 5.

Bartholomew, C. (1998): “Reading the Old Testament in Postmodern Times.” In Tyndale Bulletin. 49.1. 1998/May. p. 91-114.

Belsey, C. (1995): “A szubjektum megszólítása.” In Helikon. Irodalomtudományi Szemle. 1995/1-2. Posztsemiotika. p. 18-19.

Clements, R. E. ed. (1993): The World of Ancient Israel. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.

The World of Ancient Israel. J. W. Rogerson (1993): “Anthropology and the Old Testament.” Cambridge: Cambridge University Press, 1993. p. 32.

Fenyvesi P. P. (2011): Az evangelizáció lelkigondozói szempontból. [kézirat] Pécel, 2011. p. 2.

Gordon, C. ed. (1981): Power / Knowledge. Selected Interviews & Other Writings 1972-1977 by Michel Foucault. New York: Pantheon Books, The Harvester Press, 1981. p. 74., 109-145., 203.

Helikon. Irodalomtudományi szemle. 2002/4. A multikulturalizmus esztétikája.

Helikon. Irodalomtudományi Szemle. 1995/1-2. Posztsemiotika.

Hézszer G. (2005): Pasztorálszichológiai szempontok az istentisztelet útkereséséhez.

Budapest: Kálvin Kiadó, 2005. p. 84-85., 89.

Husserl, E. (1971): “Phenomenology.” In Journal of the British Society for Phenomenology 2. 1971. p. 77-90.

McGrath, A. (1997): Híd. Budapest: Harmat Kiadó, 1997. p. 261.

Szigeti L. L. (2002): “A multikulturalizmus esztétikája.” In Helikon. Irodalomtudományi Szemle. 2002/4. A multikulturalizmus esztétikája. p. 397-398.

Vanderstein N. (2009): “Losses of Human Beings.” In Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok. 2009/2. p. 93-99.

“Wellhausen elmélet”, in *Wikipedia*.

<http://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%93sz%C3%B6vets%C3%A9g>.

Letöltés ideje: 2011. augusztus 4.